

II 581.619

2070

22 Vh 32

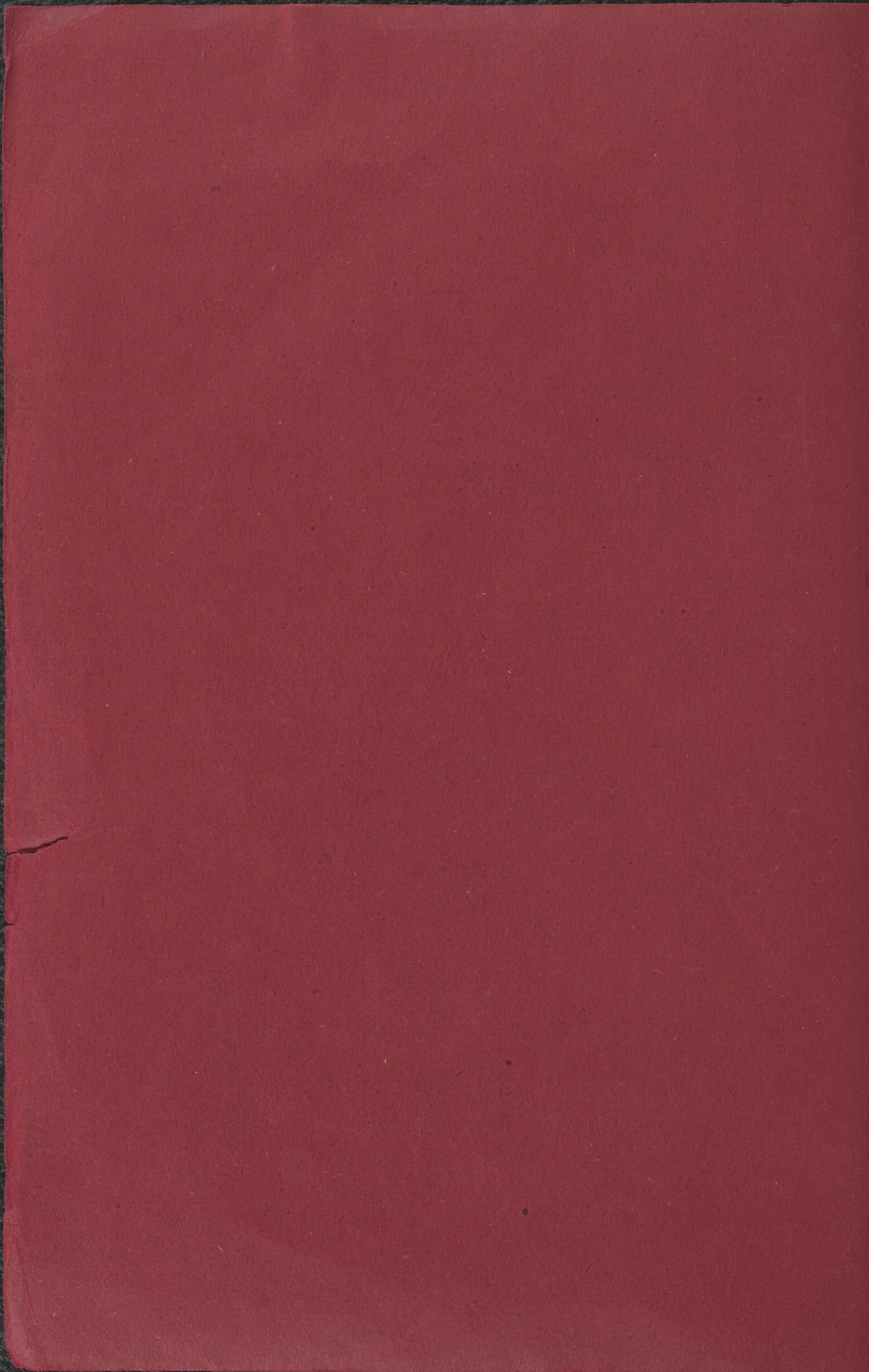
ВОЛОДИМИР ТЕМНИЦЬКИЙ

МИКОЛА ГАНКЕВИЧ

(Відбитка з „Діла“)

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМІСІЇ

ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 3. — 1932.

— KNIŽNICE —

Микола Ганкевич

ВОЛОДИМИР ТЕМНИЦЬКИЙ

Микола Ганкевич

МИКОЛА ГАНКЕВИЧ

Lviv 1932 - 5. 31

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМІСІЇ

ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 3. — 1932.

П. 581 619.

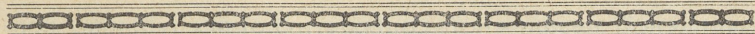
Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001010735778

„Союзні Графічні Заведення”, коопер. з відпов. уділами — Львів, вул. Крива ч. 10.

1932 e 6670

Проживши 62 роки рухливого, трудящого життя, відійшов від нас останнього липня 1931 р. Чоловік, що відіграв важну роль в політичній та культурній житті українського народу.

Історик освітньо-культурного руху серед мас українського працюючого люду, історик розвитку політичної думки українського народу, історик політичної боротьби та визвольних змагань української нації — буде мусіти присвятити пок. Миколі Ганкевичеві та його публичній діяльності багато уваги. Для розвитку політичної думки серед української суспільності в Галичині діяльність Миколи Ганкевича має значіння пролому-перевороту. В історії освітньо-культурного руху серед мас працюючого люду діяльність Миколи Ганкевича тим визначається, що він перший іде між маси українського пролетаріату в Галичині „з доброю новиною” соціально-клясового освідмлення і проповідуючи соціально-економічне визволення українського працюючого люду, організує пролетарські маси до щоденної боротьби за його життєві, клясові та національні інтереси.

Беручи ненастанно живу, активну участь у політичній боротьбі і то від своїх студентських часів через ціле життя до гробової дошки, Микола Ганкевич шукає опертя у цій політичній боротьбі серед мас міського робітництва. Він був першим українським політиком в Галичині, що українське міське робітництво організував у самостійну українську соціалістичну партію, першим, що українському міському пролетаріатові дав велику політичну ідею, а саме ідею української

зєдиненої, незалежної, соціалістичної республіки, першим, що як знаменитий вічевий промовець-агітатор популяризував цю ідею не тільки серед українського, але і серед польського та жидівського робітництва в Галичині, а як соціалістичний діяч інтернаціонального покрою з великим успіхом виробляв ідеї державної незалежності України право горожанства на широкій арені інтернаціонального руху.

Характеристичний історичний факт, що в часах політичного відродження української нації ідею державно-політичної незалежності України видвгають і кладуть на порядку актуальної і активної політичної боротьби два українські соціалісти: Юліян Бачинський у своїй книжці „Ukraina Irredenta“ дає цій ідеї теоретичне суспільно-економічне обоснування, Микола Ганкевич несе цю ідею в маси працюючого люду. Несе її не тільки як ідеал майбутности, але як актуальний постулат біжучої політики і звязує її з другим великим гаслом — соціального визволення робучого люду. Ставляє тезу: без політично-державного визволення українського народу не може бути соціально-економічного визволення українського працюючого люду!

Велику ідею державної самостійности України Микола Ганкевич не тільки проголошує, не тільки популяризує її зі справжнім апостольським захопленням у себе дома, цебто на галицькім терені, не тільки впроваджує її до арсеналу політичних гасел соціалістичного Інтернаціоналу, але й осягає своєю публіцистичною працею й те, що в даних обставинах було найтрудніше: перекидає її, цебто ідею державної самостійности України поза граничну річку Збруч на Велику Україну!

Тут слід ствердити, що саме найвизначніші лідери самостійницько-державного змагання Великої України в повоснно-революційній добі ще тоді стали українськими державниками-самостійниками, як підлягали впливам української соціалдемократичної партії. Вище сказано, що українська соціалдемократична партія була першою і довший час одинокою між усіма українськими політичними партіями, що постулат державної самостійности України ставила на чолі своєї національно-політичної плятформи і вела живу пропаганду цієї ідеї.

В міру того, як українська соціалдемократична партія розгортає свою діяльність, ідея державної самостійності України очевидно поширюється та вкорінюється серед української суспільності. В першу чергу захоплюється цією ідеєю українська молодь. На самім переході з ХІХ до ХХ століття появляється пресовий орган української молоді: „Молода Україна“. Цей орган стає пропагандною тубою головно двох ідей: державної незалежності України та соціалізму. Тодішня українська молодь, згрупована довкола „Молодої України“, стоїть всеціло під ідейним впливом української соціалдемократичної партії, якої найвизначнішим лідером у цю пору був саме Микола Ганкевич.

І коли Микола Ганкевич ставляє тезу, що передумовою соціально-економічного визволення українського працюючого люду є політично-державне визволення України і таким робом звязує соціалізм з ідеєю державної самостійності України вузлом взаємної умовності та причиновости — то таке поставлення справи мусить мати у практичному політичному житті той свій наслідок, що зближує до себе два ідейні змагання, а саме змагання до створення самостійної української держави і змагання до перебудови сучасного суспільного ладу на соціалістичний.

Годі безпомилково ствердити, котра з тих двох ідей мала у початках ХХ століття для тодішньої молоді більше атракційної сили: чи ідея соціалізму, чи ідея державної самостійності України? Одноче фактом є, що завдяки пропагандній діяльності Миколи Ганкевича і живим і писаним словом — обі ці ідеї в нерозривній сполуці йшли в широкі круги молоді і масово зднували собі молоді серця та уми.

Нині з історичної перспективи цікаво буде зазначити, що в цій добі, про яку саме говоримо, стояли під впливами української соціалдемократії і були виразними її симпатиками навіть пізніші лідери українського монархізму (гетьманці) Вячеслав Липинський, Дмитро Дорошенко, Скоропис-Йолтуховський та інші.

Саме під впливом публичних виступів Миколи Ганкевича, під впливом брошури Юліана Бачинського (*Ukraine Irredenta*), вкінці під впливом пильної лектури журналу „Молода Україна“ виховується і політично заплонджується те покоління, котре в добі активної бо-

ротьби за державну самостійність України дало цій боротьбі і ідейних провідників і практичних керманічів.

Вплив ідеології українського соціалізму Галичини продирався сильними струями через граничну ріку Збруч і безперечним овочем цього впливу були народни „Революційної Української Партії” на Великій Україні.

Одначе віддаль між Львовом і Києвом була за велика, щоби цей вплив міг якслід глибоко закорінитися, щоби міг належно закріпитися та устійнитися. Ця віддаль була завелика не тільки з географічного погляду, але в ще більшій мірі через цей хінський мур жандармського кордону, яким царська Росія відгороджувала Галичину від Великої України і через ту прірву, яку витворила історія в живій душі українського народу по цім і по тім боці Збруча.

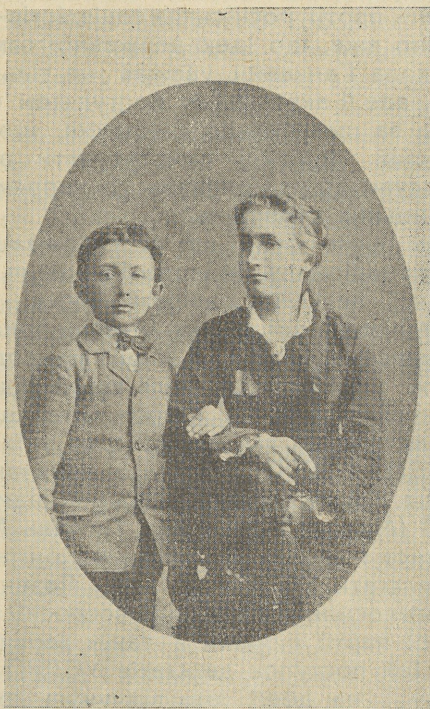
Ці три фактори спричинили, що вплив політичної ідеології галицько-українського соціалізму на політичний рух Великої України, який з такою силою і плодотворністю проявив себе на грані XIX і XX століття, став уже в найближій будучности занепадати, уступаючи місце новим впливам.

На молодім соціалістичнім русі серед тодішньої молоді Великої України стає витискати щораз виразніше тавро вплив ідеології російської соціалдемократичної партії.

Не маємо наміру, тим паче, що рямці цеї праці на це не дозволяють, розглядати тут усі симптоми й періпетії впливів російського соціалізму на український соціалістичний рух Великої України (Історія т. зв. „Спільки” і т. п.). Одначе мусимо тут зазначити, що власне під впливом російського соціалізму український соціалістичний рух Великої України ставиться до питання української державности інакше, ніж це питання вирішує українська соціалдемократична партія Галичини. Коли УСДП Галичини й Буковини на чолі своєї національно-політичної програми ставить ідею державної самостійности України, то УСДРП Великої України вдоволяється постулятом автономії України в рямцях всеросійської держави.

Правда, що в часах аж до вибуху великої революції в Росії ділема: державна самостійність, чи автономія України — мала тільки декларативно-теоретичне

значіння і обставина, що УСДП Галичини та Буковини інакше розв'язувала це питання ніж УСДРП Великої України, не мала на взаїмовідносини тих обох братніх партій надто великого відємного впливу. Одначе Микола Ганкевич був надто палким, надто захопленим носієм ідеї самостійности України! І тому власне, що

Тов. Ганкевич у молодому віці.
Поруч нього його сестра.

УСДРП Великої України програмово стояла тільки за автономію, а не за державну самостійність України, він досить демонстративно бокував від цієї партії. З другого боку Микола Ганкевич був надто щирим соціялістом, надто переконаним революціонером у відношенні до царської Росії, щоби ставитися пасивно до революційно-соціялістичного руху на Великій Україні

через те тільки, що не міг погодитися з його національно-політичною програмою. Нище розкажемо про те, що, не зважаючи на зясовану в горі теоретично-програмову розбіжність між УСДП Галичини й Буковини і УСДРП Великої України, Микола Ганкевич усе-ж таки дуже активно та енергійно підпомагав протицаристичну революційну працю і УСДРП і російської соціалдемократії, а навіть партії російських соціалістів-революціонерів! Сказано вже, що ідею державної самостійности України Микола Ганкевич уважав не тільки ідеалом майбутности, але й актуальним постулятом біжучої політики. Вслід за цим пильно сторожив, щоби у практичній сучасній політиці пристосувати всі важніші політичні посуви до принципіального напрямку державно-самостійницьких стремлінь.

Вислідом цього було, що в організації Соціалістичного Інтернаціоналу Микола Ганкевич домагався для української делегації окремого місця, а саме такого, яке організаційний статут Інтернаціоналу признавав усім державним націям. З цього приводу прийшло до зарви між українською делегацією під проводом Микола Ганкевича, а т. зв. Бюром Інтернаціоналу на конгресі в Амстердамі. На цей конгрес виїхала спільна делегація УСДП і УСДРП і зажадала признання Україні окремого місця. Колиж цьому домаганню відмовлено, делегати УСДП (Микола Ганкевич і Теофіль Мелень) заложили протест і зреклися участі в Конгресі. Інакше поступили делегати УСДРП (Е. і М. Лозенки-Голіцинські). Вони зголосилися на членів всеросійської соціал-демократичної партії і брали в таким характері участь у Конгресі. Цей поступок делегатів УСДРП вразив болючо Миколу і на довгі літа відчужив його від провідників соціалістичного руху на Великій Україні.

Отці тертя та розбіжности між УСДП і УСДРП відчував М. Ганкевич з великою прикрістю! Безпощадною критикою торощив автономічну програму УСДРП, а у хвилях веселого настрою немилосерно кепкував собі з „всеросійського патріотизму” українських соціалістів зза Збруча! Зате діждався вкінці повної сатисфакції. Цю сатисфакцію дав йому об'єктивний розвиток історичних подій. Велика російська революція у своїх неминучих консеквенціях пхнула вкінці УСДРП на цю конечну для українського соціалізму до-

рогу, яку заздалегідь так ясно й переконуючо вказував Микола Ганкевич! УСДРП не тільки перейшла на державно-самостійницьку позицію УСДП Галичини, але стала найрішучішим і найбільше консеквентним борцем за реалізацію державної самостійности України.

Саме через ці свої досягнення, через цей широкий засяг ідейних впливів Микола Ганкевич займає в історії розвитку політичної думки цілої соборної України виїмково важне місце, його праця є виїмково плідотворна. Ідеєю, викоханою у своїм умі під впливом соціалістичної науки Маркса й Енгельса, вилеліяною у своїм серці під палким жаром національних почувань, Микола Ганкевич запліднив політичну думку не тільки своїх найближчих партійних товаришів, але й політичну думку цілого українського громадянства.

Історичне значіння діяльності і праці Миколи Ганкевича не дасться зльокалізувати ні до тісних границь його найближчої батьківщини — Галичини, ані до вузьких рямок одної політичної партії, або суспільної класи — ні! Воно має всеукраїнські виміри і територіяльно і соціально!

Покійний Микола Ганкевич належав до того типу людей, яких життя, хоча незвичайно рухливе, хоча невсипущо трудовите, хоча гінке й бурхливе своїм внутрішнім змістом, хоча широко-розтягне своїм кругозором, хоча багате задумами і почуваннями, а плодовите успіхами — мимо того всього майже убоге зовнішними подіями, які біографові служили би канвою фактичних заїстнувань під зображення розвитку його світогляду та ходу його громадянської праці.

Пок. Микола Ганкевич уродився 16 травня 1867 р. в містечку Снятині, де його батько був священиком. До гімназії ходив у Тернополі. Тут стає видатним рухливим членом тайного кружка учеників. Українська середньошкільна молодь Тернополя зорганізувалася вже в сімдесятих роках мин. століття в тайний кружок з метою самоосвіти. Тайним мусів цей кружок бути ізза того, що завданням клав собі читання книжок та дискутування тем заборонених у гімназії. А забороненими по гімназіях були в ті часи всі дисципліни, необняті офіційним научним пляном, все одно з якої ділянки. Забороненими були історичні, соціольогічні, культурно-історичні, природничі й фільософічні, хоч би й стисло

наукові книги, якщо вони або опрацьовували теми не-обняті офіційним середньошкільним пляном науки, або підходили до тих тем іншими методами, або давали інші розв'язки квестій, навіть обнятих офіційним навчанням. Одначе найгостріше була заборонена всяка політична лектура, а побіч неї в ділянці природних наук дарвіністична школа, в культурно-історичній ділянці всякі прояви вільної думки та об'єктивного критицизму. До заборонених належала вкінці ціла маса чисто белетристичних творів, які хочби дуже здалека торкалися тем, що про них шкільна молодь згідно з офіційним пляном науки та виховання не сміла ні знати, ні відати. А що плян навчання та виховання в тодішніх середніх школах був суто назадницький, клерикально-консервативний, то забороненою в гімназіях була вся література, від якої тхнуло новими поступовими ідеями.

Силою правила: заборонений овоч найкраще смакує, середньошкільна молодь нестримно рвалася до цілої тої забороненої літератури. Тому як гриби по дощі повставали по гімназіях тайні ученицькі кружки з метою достарчати своїм членам якраз цю заборонену лектуру. Одним з найстарших був тайний кружок гімназистів у Тернополі. На його зразок повстали у вісімдесятих і дев'яностих роках подібні кружки в Станіславові, Коломиї, Бережанах, Золочеві і т. д. Ці тайні кружки були знаменитим доповненням і коректурою офіційної шкільної науки. З них вийшли цілі генерації молоді, що опісля відіграли, або й ще грають визначні ролі у громадянському житті.

В тім тайнім кружку гімназистів Тернополя Микола Ганкевич студіює з незвичайним замилюванням історію. Вже тоді захоплюється історією революційних рухів і на сходинах кружка читає своїм товаришам реферати про англійську революцію з часів Кромвеля, про велику французьку революцію, про часи Париської Комуні, але й про Богдана Хмельницького.

Своє заінтересування історією суспільних рухів у минулому поширює на сучасні суспільні питання і вже на гімназійній лаві запізнається з „Комуністичним Маніфестом” Маркса й Енгельса і прочитує багато з соціалістичної літератури. Рівночасно також іще в гімназії студіює дарвіністичну літературу та заокруглює свій світогляд творами європейської науки про

розвиток людської культури. Маркс, Енгельс, Бебель, Бокль, Дрепер, Спенсер і Кант — це були автори, з яких молодий Микола Ганкевич укладав у своїм мозку фундаменти свого світогляду. (Гляди „Promień“: Jak stałem się socjalistą? — автобіографічний шкiц Миколи Ганкевича).

Тов. М. Ганкевич на трибуні.

Перейшовши на університет, М. Ганкевич вписується спершу на філософiчний факультет і під проводом проф. Ом. Огоновського студіює україністику, а рівночасно історію та соціологію. Вже як молодий студент звертає особливу увагу на соціальні моменти не тільки в історії, але і в літературі. Вислідом цього є його літературна праця з виразним суспільно-історичним характером, п. н. „Неволя української жінки в пі-

снях". (Книжку цю сконфіскувала тодішня прокуратура.)

В культурних справах М. Ганкевич вже як університетський студент був раціоналістом та глибоко переконаним вільнодумцем. Боротьбу проти заскорузлого клерикалізму, проти тупої некультурної та нетерпимої святоюрщини уважав обов'язком українського соціалізму. Памятний його рішучий та відважний виступ проти „святоюрських бонзів“ на святі перенесення мощів Маркіяна Шашкевича в 1892 році. В промові на комерсі Ганкевич гостро запротестував проти того, щоби ті самі святоюрські круги, які за життя Шашкевича безоглядно нагінкою переслідували його й перешкодили його талантові свobodно розвинути, тепер удавали прихильників та поклонників діяльності Маркіяна Шашкевича. Це облудне поступовання святоюрських достойників прирівняв до поговірної облуди індійських бонзів. Різкий виступ М. Ганкевича викликав шалену бурю в таборі святоюрських клерикалів, але буря ця, як кожна буря в природі, принесла той добродійний наслідок, що очистила на довший час атмосферу культу Маркіяна Шашкевича від трійливих мізміз вузкоглядного, тупого, назадницького клерикалізму святоюрських рутенів, а зв'язала його з відродженням української ідеї.

У тому часі розігралися на львівському університеті події, що спричинили арешти та релігування студентів. Це спонукує пок. Ганкевича перенестися на правничий факультет, бо правничі студії запевнювали в майбутньому більшу свободу рухів, ніж професорський фах. А цієї свободи й політичної незалежності потребував пок. Микола в дуже широкім розумінні, бо його громадянська діяльність зверталася послідовно проти тих, у чиїх руках була тоді сила та влада.

Характеристичним для його тодішніх поглядів був віршик „Над Прутом“, поміщений у збірочці „Вперед“, що кінчиться словами: „Скажи, скажи, мій Пруте бистротечний, коли наш люд робочий, наш сердечний, здойме в гору щасливу вольну грудь?!“.

Довкола пок. Миколи Ганкевича гуртувався спорий гурт української академічної молоді, захопленої так само ідеєю: працювати й боротися за те, „щоби український робучий люд здоймив в гору щасливу

вольну грудь!" Найближче до пок. Миколи стояв його товариш зі шкільної лавки й довголітній приятель пок. Євген Левицький, далі Кирило Трильовський, Володимир Охримович, Вячеслав Будзиновський, Олександр Колесса, Юліян Бачинський та інші.

Пропагований Михайлом Драгомановим так званий „радикальний рух", що був на галицькім ґрунті відгомом російсько-українського народницького соціалізму, був аж до виступу вищезгаданої групи молоді більше суспільно-культурницьким, ніж політичним рухом. Ані Франко, ані тим більше Михайло Павлик, з якими Драгоманов навязав тісні та безпосередні політичні взаємини, не мали у своїй вдачі тої політичної жилки, ані у своїм світогляді того політичного змісту, які необхідно потрібні, щоби в певний ідейний напрямок влити живу бурхливу кров політичного змагання, розмах політичної боротьби.

Все те дала радикальному рухові щойно в горі згадана група поступової української молоді. Цей гурток української університетської молоді, захоплений ідеями соціалізму вносить у культурницький рух Драгоманівщини живу кров політичної боротьби. Молоді люди з широко розвиненим політичним інстинктом заплodнюють радикальне культурництво чисто політичними ідеями. Микола Ганкевич, Євген Левицький, а слідом за ними й інші молоді радикали друкують на сторінках „Народу" політичні статті, які глибоко різняться від усієї дотеперішньої української політичної публіцистики тим, що актуальні політичні питання освітлюють зі становища суспільної економіки, що до галицьких відносин прикладають скальпель марксизму.

Мусимо тут пригадати, що тодішня Галичина це був один великий шляхотський фільварок. Польська шляхта, цебто власники великої посілости в Галичині в цей спосіб помирилися з Австрією та її габсбурською династією, що в заміну за своє льояльне відношення до Габсбургів дістають від центрального уряду у Відні повноту влади над цілою Галичиною. Польська шляхта організується як верховна кляса і своє верховодство використовує безоглядно для закріплення своїх клясових економічних та соціальних інтересів.

І настають у Галичині часи найтемнішої шляхотсько-консервативної реакції. Захопивши неподільно всю

владу в свої руки, польська шляхта давить та переслідує всякі хоча би й найслабші проблиски опозиції. Ті первісні опозиційні проблиски здавлює вона в самім почині терором — просто вбиває політичний рух серед українського населення. Таксамо розправляється польська шляхта з демократичним рухом серед польського громадянства, хоча він був іще більше безкровний від українського та ідейно замазаний. Визиск праці на панських ланах доходить до нечуваних меж, шляхотське право пропінацій затроює села горівчаним фузлем, селянство потапає у кромішній тьмі анальфабетизму та середньовічних забобонів, а рівночасно грошева лихва омотує його ціпким павутинням і невпинними ліцитаціями викидає цілі хвилі зруйнованих хлопів з їх прадідівської землі. Ці викинені, обробовані тягнуть громадою обдертого люмпенпролетаріату до міст — шукати там шматка хліба. Таким робом по галицьких містах, а в першу чергу у Львові твориться нова кляса українського суспільства: робітничий пролетаріат; по селах росте селянська біднота. Ось такі умовини сусп.-економічного життя українського народу мусіли витворити й відповідний політично-суспільний рух, що був би заразом політичною реакцією на цей процес.

Цим рухом був соціалістичний рух! Соціалістичний рух прокидається в Галичині не як якийсь чужий посів, занесений вітрами від заходу, але як природний та конечний наслідок суспільно-економічних перемін.

Не дасться заперечити, що Драгоманів і Франко перші звернули увагу тодішньої української, а почасти й польської поступової молоді на соціалістичний рух, який уже знаменито розвивався у західній та середній Європі, але це була тільки перша спонука. Слідом за нею тодішня академічна українська молодь узялася до поважних основних студій т. зв. наукового соціалізму, себто суспільно-економічної теорії, опрацьованої Марксом та Енгельсом, та політичного руху, введеного тими двома корифеями новітнього соціалізму.

І що тодішня українська академічна молодь з запалом забрала до тих студій, що свої соціологічні та економічні відомості стала черпати безпосередно з джерела, себто із творів і публікацій Маркса та Енгельса,

Бебеля і Лібкнехта (батька) — це лишиться віковичною заслугою Миколи Ганкевича.

Микола Ганкевич уже в гімназії запізнався злегка із соціалістичними теоріями; на університеті доповняв з запалом і небувалою витревалістю своє теоретичне знання, тому знаменито був зорієнтований в усіх розгалуженнях та відхилах соціалістичної теорії та відразу негативно поставився до тих відхилів, денебудь вони народжувалися, чи то у Франції (Прудон), блянкісти, чи у головах російських теоретиків (Герцен, Бакунін, Чернишевський), чи й серед українських соціалістів (Драгоманів). Від своїх студентських часів до самої смерті М. Ганкевич був завсіди ортодоксійним марксистом і не пішов ані за свого часу дуже модним ревізіонізмом таких теоретиків, як Едуард Бернштайн, Давід, Фольмар, ані за більшовицькою теорією Леніна.

Серед згаданого гуртка української академічної молоді, захопленої „доброю новиною“ соціалізму, вже з самого початку вибиваються характеристичні одиниці, які своїми прикметами немов задалегідь є призначені на різні роди громадянських діячів. І так Володимир Охримович мав вдачу спокійного кабінетного вченого, посидючого, що міг днями й ночами сидіти в книгах і безпристрасно студіювати; серед свого гуртка мав опінію найкращого знавця Маркса. З дотепом говорили про нього товариші: „Наш „Хримцьо“ знає цілий „Капітал“ (Маркса) на память“. Покійного Євгена Левицького прозвали були „українським Кальноким“, зогляду на питомий йому хист підходити до кожної справи з обережністю та хитрістю фахового дипломата; про Юліана Бачинського говорили з крихіткою злоби: „Він найкраще знає майбутнє“, тому, що він любив на основі марксістської діялектики передбачувати майбутній хід політичного розвитку українського народу. З цього зродилася пізніша його публіцистична праця „Ukraina Irredenta“, що стала каноном політичної віри найближчого покоління української молоді.

Окремим типом серед того гуртка був пок. Микола Ганкевич. Хто пізнав його щойно пізніше, для того Микола Ганкевич був у першу чергу практичним соціалістичним політиком, блискучим, переконуючим публіцистом та натхненим-пориваючим промовцем. Мало хто знав, що Микола Ганкевич був також і пое-

том, що у молодих своїх літах писав і друкував свої вірші, оригінальні та перекладні. У тих віршах М. Ганкевича є дві провідні ідеї: політично-державне визволення України та суспільно-економічне визволення робучого люду.

Оці два важні питання жили в душі М. Ганкевича від юнацьких літ до останньої хвилини життя.

Однак М. Ганкевич був у першу чергу політиком і політичний його мозок став шукати реальних шляхів. Великий його учитель Карло Маркс сказав: „Визволення пролетаріату мусить бути ділом його-же власних рук”.

Вірний цій засадничій тезі соціалістичної політики, Микола Ганкевич вступає в 1890 р. в ряди „радикальної партії”, щоби там організувати український робітничий люд до боротьби за визволення. В радикальній партії зразу йшло воно в найкращім ладі. Гурт молодих людей проводив свої ідеї і свою політику. У тих часах співробітниками „Народу” були найкращі марксистичні серед українців: М. Ганкевич, Северин Данилович, Р. Яросевич, Ю. Бачинський, Євген Левицький, В. Охримович і інші. Містив у тодішнім „Народі” свої статті також польський соціаліст Гнат (Ігнасу) Дашинський. Український соціалістичний рух оформлюється таким чином зразу в радикальній партії, шукаючи ґрунту для своєї агітаційної та організаційної праці в селянських масах. Вячеслав Будзиновський у своїй праці „Хлопська посілість” доказує, що українське галицьке селянство — це чисто пролетарська кляса. Радикальна партія хоче галицьке селянство зробити носієм та авангардою соціалізму.

Однак не довго тривала ця ідейна гармонія серед українських соціалістів. Споры між ортодоксйними марксистами і між соціалістами-народниками щораз більше загострювалися. На суто марксівським становищі стояв головню Микола Ганкевич, біля нього Ю. Бачинський і якийсь час Євген Левицький. Перемогли впливи Драгоманова і радикальна партія зі своїм органом „Народ” стала щораз виразніше сходити зі шляху марксизму, хоча на чолі програми стояла фраза: „Стоячи на ґрунті наукового соціалізму“. Ось тоді виявилася пекуча потреба оснування строго марксівської політичної партії, що спиралася би на міським пролетаріаті.

М. Ганкевич починає видавати газетку „Робітук”
(українською мовою, але латинським письмом). В мі-

19

Похорони тов. М. Ганкевича. Над труною біля дому промовляє тов. Лев Ганкевич.

сящі вересні 1896 відбуваються за почином М. Ганкевича довірочні збори робітників українців у Львові. Ці збори вибирають організаційний комітет, що має заня-

тися організацією Української Соціал-Демократичної Партії. Комітет видає друком: „Poklyk do robotnykiv Rusyniv“. Поклик виданий 17 вересня 1896, писаний також латинкою і цю небувальщину пояснюють автори ось як: „Видаємо цей поклик латинськими буквами тому, що хочемо, аби його читали товариші всіх народностей в краю“.

„Поклик“ зачинається такими багатомовними словами: „В останніх тижнях заговорили галицькі часописи про руських робітників, що на зборах соціально-демократичної партії у Львові перший раз виступили яко русини (українці), домагаючися пошанування прав своєї народности в лоні тої партії“. З отцих слів видно, що в тодішній загальній (польсько-українсько-жидівській) соціалдемократичній партії національні права українського робітництва не мали належного пошанівку.

„Поклик“ заповідає, що українське робітництво Львова приступає до організації окремої „русько-української соціально-демократичної партії“ і радіє з того, що на боєвищі, на котрім кипить боротьба праці з капіталом стане нова, свіжа та енергійна боєва організація, новий оборонець свободи й справедливости проти теперішних польських, шляхотсько-буржуазних верховодів краю.

А ця нова боєва організація українського робітництва є тим більше потрібна, що „визискуюча сила капіталу ніде не проявила тільки безпощадности, ніде не завдала тільки болючих ран робітному людови; що власне на землях, заселених українським народом. Майже в усіх інших краях Європи капітал, живучи і розвиваючися з праці робітників, ділав яко убійча сила головно на економічно-соціальному полі, але попри те він все таки збільшував культурно-цивілізаційні сили нації, що правда працею робітників. Противно у нас! Тут капітал в чужих руках (польських, московських, мадярських, румунських і жидівських) не дає українській нації ніяких культурно-цивілізаційних користей, за те і через те проявляє тим більше свою шкідливу силу. Він забирає руським (українським) робітникам не лише масу праці, сили і здоровля, не лише жиє та розвивається з їх кервавиці, але надто віддає всю культурну і політичну силу в національно

чужі руки! Він збудував на українській землі цілу безліч чужих і ворожих українцям інституцій, забрав українським робітникам навіть їх мову і пам'ять минулого, повертаючи їх у простих безправних рабів, у погній для чужих цивілізацій”.

Одначе мимо того, що є така велика потреба соціалістичної організації українського робітництва, досі не було окремої української соціалдемократичної партії, бо українське робітництво вірило, що в ряцях спільної польсько-української соціалдемократичної партії найде воно потрібну й належну оборону своїх соціяльних і національних прав та заспокоєння таких-же своїх потреб.

„На жаль — каже „Поклик” — зазначити мусимо з болючим серцем, що ця наша віра показалася безосновною і останні роки принесли особливо багато фактів нарушення наших національних прав, фактів, котрі до решти розвіяли дотеперішні наші ілюзії щодо інтернаціональності галицької робітничої партії. Поминаємо це, що вся агітація в ряцях галицької соціалдемократичної партії ведеться дотепер тільки по польськи, хоча до українських робітників треба би звертатися в їх матірній мові, наведемо факти, що так звану інтернаціональну соціалдемократичну організацію в Східній Галичині використовувано до чисто польських патріотичних цілей та що використовували її власне проводирі соціалдемократичної партії, не зважаючи ні на інтернаціональний характер цієї організації, ні на те, що між робітниками східної части краю переважає український елемент“. По цих словах „Поклик” наводить цілу низку фактів, де галицька соціалдемократична партія брала участь у польських патріотичних маніфестаціях, обходах та заявах, котрі ані зі соціалізмом, ані з клясовими справами робітництва нічогісінького спільного не мали.

Отце все спонукало підписаних ініціаторів звернутися до організації окремої русько-української соціал-демократичної партії.

На закінчення „Поклик” каже: „Виступасмо перед вами товариші не для чогось іншого, тільки в інтересі дорогих нам і спільних цілому робітничому світові соціалістичних ідеалів, певні того, що від нашої організації виграє не тільки справа міжнародного соціалізму

взагалі, але і в нашім краю зростає боєва сила пролетаріату. Підемо все солідарно з товаришами інших народностей там, де буде йти про боротьбу за кращу будучність пролетаріату. Нехай же русько-українська соціал-демократична партія! Нехай же міжнародна солідарність пролетаріату!“

Поклик цей підписали: Михайло Бориславський, Іван Глинчак, Михайло Котиліак і Юрій Сидорак (робітники) та Микола Ганкевич, Іван Франко, Євген Левицький і Михайло Павлик.

Цей поклик не прогомів безслідно! Українське робітництво Львова з запалом відгукнулося. Микола Ганкевич разом з Євгеном Левицьким випрацювали програму української соціалдемократичної партії. Вже в часі дискутування проєкту програми Іван Франко та Михайло Павлик не могли погодитися з тезами цього проєкту і відсторонилися від творення української соціалдемократичної партії. Трохи згодом пішов їх слідом також Євген Левицький. Не відступив від наміреного діла Микола Ганкевич! Він разом з гуртом класово і національно свідомих робітників зорганізував таки в році 1899 українську соціалдемократичну партію, а в 1900 році стає видавати „Волю“, як орган української соціалдемократичної партії. Під проводом М. Ганкевича гуртується соціалістичне українське робітництво і збирається молодняк інтелігентських соціалдемократів (С. Вітик, М. Новаківський, Е. Косевич, Т. Мелень, В. Старосольський, В. і О. Темницькі, В. Левинський, Л. Ганкевич й інші).

Рівночасно з українським соціалістичним рухом розвивається у Львові та інших галицьких містах польський соціалістичний рух. Уже з першими піонерами цього руху на львівському ґрунті М. Ганкевич входить у близький контакт, а згодом вкладає у товариській співробітництві дуже багато своєї праці в польський соціалістичний рух. З цього приводу робили Миколі Ганкевичеві багато закидів.

У першу чергу всі ті, що загалом ворожо ставилися до соціалістичного руху. Тільки з лукавства вони еигравали проти діяльності М. Ганкевича національні аргументи, мовляв, його робота, це вода на польський національний млин. З людьми такої породи неслід нам розправлятися. Одначе між опонентами Миколи

Ганкевича були й люди, які з широким прихильністю до українського соціалістичного руху робили закиди, що

23

Похорони тов. М. Ганкевича. Прапори У.С.Д.П. і П.П.С. на чолі походу.

Микола Ганкевич за багато своєї праці вкладає в польський соціалістичний рух з очевидною втратою для

українського, що український соціалістичний рух під проводом М. Ганкевича попав у залежність від польського і що в інтересі українського соціалістичного руху треба його зпід тієї залежності визволити, що провідники польського соціалізму в Галичині доцільно прямують до того, щоби соціалістичному рухові по галицьких містах надати виключно польський національний характер, а український соціалістичний рух випхати з міст на села.

На всі ці закиди, що свого часу були довели до розколу української соціалдемократичної партії, нині можемо вже глядіти з історичної перспективи. Об'єктивно годиться признати, що в тих закидах була велика пайка правди, одначе тут мусимо із притиском підкреслити, що політична тактика Миколи Ганкевича у відношенні до польського соціалістичного руху рішучо не впливала з якогось національного опортунізму, як це закидали М. Ганкевичеві навіть з рядів УСДП. Ця його тактика була впливом великого політичного пляну, який М. Ганкевич до подробиць передумав і зумів в практичній своїй політиці витягнути всі висновки, що з того широко закроєного пляну впливали і були передумовою його здійснення.

Цим великим пляном була справа державно-політичного визволення та самостійности України. На перешкоді реалізації цього пляну стояла могутня велика царська Росія. Царській Росії, тюрмі народів, забороліві реакції, ворогові всіх новітніх суспільних рухів, твердині абсолютизму й назадництва, політичному жандармові Європи — Микола Ганкевич проголосив безпощадну війну в ім'я двох своїх сердечних ідей: соціалізму й державної самостійности України. До цього, покищо ідейного, але в своїй конечній конвенції і у пригідну пору збройного походу проти Росії М. Ганкевич як політик-стратег мусів шукати союзників. Першим і найближчим союзником для Миколи Ганкевича революціонера був, бо мусів бути, польський революційний рух!

Чому не російський?

Відповідь проста, що ясно впливає з самого великого політичного пляну М. Ганкевича. Йому як соціалістові і революціонерові був російський революційний рух близьким і дорогим; він не тільки ідейно, але

й фактично піддержував його. Між іншим займався нелегальним транспортом через Збруч російської революційної літератури, користуючися тим, що над Збручем мав широкі знайомства, бо перебував там часто на вакаціях. Через руки пок. Миколи Темницького, пароха Шидловець, а близького приятеля М. Ганкевича, йшли великі транспорти цієї літератури за Збруч. Одначе політичним пляном М. Ганкевича було не тільки повалення царизму шляхом внутрішньої революції, але й розбиття „єдиної невідомої Росії”, щоби відірвати від неї Україну!

Тому на думку Миколи Ганкевича російські революціонери не могли бути союзниками на смерть і життя українських революційних соціалістів, зате повинні бути такими союзниками поляки, що змагають до створення самостійної Польщі. Отже не з якогось спеціального сентименту, ані тимбільше з національного опортунізму став Микола Ганкевич гарячим проповідником ідеї незалежної Польщі, але власне задля свого сердечного бажання — визволити й державно усамотійнити Україну!

Тут треба пригадати, що не всі польські соціалістичні групи були визнавцями ідеї державної самостійності Польщі. Просто ворожо ставилися до цієї ідеї польські соціалісти, що групувалися в партії під назвою „Соціалдемократія Королівства Польського й Литви”. Ця партія, на що вже вказує сама її назва, своїм головним тереном діяльності уважала Конгресівку, але маючи між своїми провідниками такі визначні одиниці як Роза Люксембург, поширяла свої ідейні впливи і на польський соціалістичний рух у Галичині. Прихильники Рози Люксембург у рядах польської соціалдемократичної партії Галичини і Шесьька провадили енергійно свою пропаганду проти т. зв. соціалпатріотизму цієї партії, який найякніше висловлювався у гаслі „Незалежна Польща”.

Микола Ганкевич бачив у „Польській соціалдемократичній партії Галичини і Шесьька“ природного та кінцевого союзника для визвольної боротьби України; мав досить причин побоюватися, щоби Роза Люксембург не перемогла Дашинського на терені польського соціалістичного руху. І тому вважав для себе імперативом політичного розуму все і скрізь іти з політичною

піддержкою тому напрямкові польського соціалізму, який голосив боротьбу за незалежну Польщу. Отсей момент вияснює, чому Микола Ганкевич так енергійно й переконуючо пропагував ідею боротьби за незалежність Польщі серед польського соціалістичного робітництва, чому з таким запалом розторощував противників цієї ідеї на конгресі польських соціалістів у Кракові 1904 р. і чому написав навіть окрему брошуруку „Niepodległość Polski, a socjalna demokracja“.

Багато з сучасників М. Ганкевича, навіть між найближчими його політичними товаришами, не розуміли отсих тактично-стратегічних його ходів і, знаючи Миколу як гарячого українського патріота, просто затрачувалися, коли пробували розв'язати цю складну загадку. Може й мені не було би легко роз'яснювати цю загадку, якби не те, що кілька місяців перед своєю смертю Микола Ганкевич мав зі мною довшу розмову саме на цю тему. На основі того, як і що в цій розмові говорив М. Ганкевич — що правда перший раз за усі довгі літа нашого особистого приятельського знайомства та політичного товаришування — можу піднести рубець заслони, щоби на це делікатне питання впав сніп ясного світла. Щоби хтось фальшиво не інтерпретував моїх слів, мушу з натиском ствердити, що й незалежно від свого широко подуманого політичного пляну, М. Ганкевич був щирим прихильником ідеї незалежної Польщі в ім'я та в інтересах демократії, волі й свободного розвитку народів (розуміється в етнографічних її межах).

Але з українських етнографічних територій бажав Микола Ганкевич збудувати самостійну українську республіку. Оце його бажання було таке сильне та живе, що ціле своє життя присвятив пропаганді цієї ідеї, а в кожнім історичнім моменті, який реалізацію цієї ідеї міг був зробити актуальною, активно брався за мобілізацію всіх сил і чинників, які могли цій реалізації стати у пригоді.

З вибухом балканської війни (1912 р.), коли можна було побоюватися, що воєнні вогні поширються на Європу і пожежою охоплять Австро-Угорщину та Росію, Микола Ганкевич проголошує хрестоносний похід (розуміється соціалістичний) проти Росії на численних зборах і вічах у Львові та на провінції. За його почи-

ном українські політичні партії Галичини творять між-
партійний комітет, а цей доручає Миколі Ганкевичеві

27

Похорони Тов. М. Ганкевича. Вінці від робітничих організацій.

зредагувати відповідну до хвилини декларацію від
імені українського громадянства. Ця декларація вказує

на те, що царська Росія це найбільший ворог українського народу, що передумовою свободи українського народу є розбиття Росії і закликає українське громадянство бути на поготівлі, бо приходить великий історичний момент, в яким Україна може відзискати волю та незалежність, а український нарід стати господарем своєї землі. Однак цим разом сподівання М. Ганкевича не здійснилися...

У березні 1914 року відбувся конгрес української соціалдемократичної партії, де розколена УСДП наново об'єдналася. На тім конгресі М. Ганкевич виголошує знаменний, віщим духом пройнятий реферат, передбачуючи австрійсько-російську війну. Природна річ, що на соціалістичнім конгресі реферат про майбутню війну мусів викликати дискусію з паціфістичними гаслами. Ця дискусія розбудила в Миколі Ганкевичеві всю його антиросійську пристрасть; він перемінився у Тиртея і говорив з таким жаром, навів таку масу переконуючих аргументів, що соціалістичний конгрес ухвалив резолюцію, яка не тільки історично виправдувала протиросійську війну, але й казала про її конечність, щоби повалити царизм, розбити тюрму народів і визволити Україну.

У липні того-ж року вибухла світова війна. Микола Ганкевич глибоко переконаний, що бє історична година визволення України, мобілізує українську громадянську думку до активної боротьби проти царя. Стає заступником голови „Головної Української Ради” і редагує перший маніфест цієї Ради до українського народу, в якому каже:

„Гряде время, якого давно не було. Зближається давно вижидана хвиля, що долю українського народу віддає в руки самому народові. Тепер або ніколи добудемо собі волю! Тепер або ніколи виборемо свободу. Або станемо господарями своєї землі, або полишимося надалі в чужім ярмі!”

Як заступник голови Г. У. Р. бере участь в організації „Українських Січових Стрільців” та „Босвої Управи”, складає проклямації та заклики, виголошує повні національно-революційного ентузіязму та визвольного пориву промови до стрілецьких добровольців: „Народе! До зброї! Зі зброєю в руці зміримося з віко-

вічним нашим ворогом — царизмом!“, кличе М. Ганкевич, як ідеолог протиросійської війни...

Опісля на военній еміграції у Відні він стає заст. голови Загальної Української Національної Ради, бере живу участь в усіх її працях та виступах і мов старинний Като голосить: Росія царська delenda est!*) В часі світової війни найблищі товариші Миколи Ганкевича трикратно бачили слези зворушення у його добрих, ласкавих очах: перший раз були це слези смутку, жалю й тривоги — до Відня прийшла вістка, що царські війська здобули Перемишль; два інші рази Микола плакав з радости, з захоплення, а саме як війська центральних держав назад відвоювали Львів 22 червня 1915, а потім як III-тій Універсал Центральної Ради проголосив самостійність Української Народньої Республіки!! Найкращі мрії Миколи Ганкевича ставали реальною дійсністю. В осені 1918 р. на зборах т. зв. „Національної Конституанти“ в Народнім Домі М. Ганкевич складає від імені УСДП заяву за злукою всіх українських земель в одній самостійній соціалістичній українській республіці, за створенням Соборної України.

Це була безперечно найкраща хвилина в житті М. Ганкевича, ентузіастичного апостола ідеї самостійности України. Царська Росія вже впала і розліталася на окремі національні держави. За Збручем творилася самостійна Україна. Австрія розпадалася. „Українська Конституанта“ у Львові в „Народнім Домі“ вже майже суверенно радила над майбутнім Галицької Землі і тоді він проголосив заяву: „Україна має бути одна, неподільна — соборна!...“

А після великого тріумфу його ідеї прийшла ціла низка подій, що зложилися на велику трагедію його народу, а для нього самого були низкою страшних ударів, від яких заломлювалося його серце, ниділи фізичні сили, ослабала енергія...

По цім боці Збруча польсько-українська війна з трагічним фіналом; по тім більшовицько-українська війна і ліквідація Української Народньої Республіки, відбудова „неделімої“ Росії...

А дальше цілий десяток літ непереривний ланцюг самих розчарувань, щодальше — то більше трагічних,

*) Мусить бути знищена!

що дальше — то більше болючих, бо спричинених людьми, з якими так ще недавно М. Ганкевич збирався „заводити новий соціалістичний лад”, будувати „нову зоряну майбутність двох братніх народів...” І те, що по тім боці Збруча називається соціалістичною державою і те, що по цім боці носить назву Польської Республіки таке далеке, таке чуже для сердечних ідеалів Миколи... А найболючіше, найбільше трагічне для нього було, що й цим разом після страшних потрясень і переворотів, які пережило людство, у „народів вільнім колі” не стало місця для українського народу...

І якби не виїмково великий ідеалізм Миколової душі, якби не нечувано кріпка віра у правдивість і правильність ідеї, якій в службу віддав всього себе, а найголовніше якби не соціалістичний марксістський світогляд, що зі становища історичного матеріалізму розглядає історію розвитку народів — то Микола не видержав би був і духово цих тяжких ударів і була би прийшла ідейна зневіра...

М. Ганкевич був занадто правдивим марксистом, щоби попадати в зневіру!

М. Ганкевич це правдивий каменярь соціалістичної думки та праці; хоча страшний політичний катаклізм розбив ту будівлю, яку підтягнуто вже було під дах, він не заломив у розпуці рук, але наново засукав рукави і наново став складати цеголку до цеголки як фундамент будівлі, що мусить бути збудована!...

І знову бачимо М. Ганкевича на вічах і зборах, як голосить „добру новину” соціалізму і konieczність визволення України; знову ходить від одного робітничого товариства до другого, щоби вчити й проповідувати велику правду, в яку непохитно вірить і... так аж до останньої хвилини життя, поки лишилася в його тілі ще дрібка сил, поки працював його великий ясний мозок, билося палке серце...

М. Ганкевич як живий рухливий політик, пропагандист, промовець, агітатор, публіцист не мав часу сісти за стіл і писати книги, хоча мав усе потрібне до такої праці: велику ерудицію, критичний ум, багацтво ідей та замислів і блискучий стиль — він не мав часу, бо мусів ще й бюровою працею, як урядовець Каси Хорих, заробляти на прожиток. Тому його думки, погляди й міркування незібрані в систематичні

твори. Як звізди на небі розсіяні у безлічі статтей, полемік, газетярських записок і як ясні звізди блестили, вказуючи дорогу всім, хто шукав розвязки великих соціяльних та політичних питань. Його статті розсіяні в соціялістичній українській пресі: „Народ“, „Робітник“, „Воля“, „Земля й Воля“, „Боротьба“, „Праця“, „Вперед“ і т. д.; польській: „Напшуд“, „Глос“, „Дзєннік Людови“, „Роботнік“, „Побудка“ і т. д.; німецькій: „Арбайтер-Цайтунг“, „Форвертс“ і т. д.

Якби всі позбирати й видати друком, повстали би стирти книг, а в них була би зображена сороклетня історія соціялістичного руху в Галичині від його первочину до нинішніх днів та історія народин і розвитку ідеї про державну самостійність України.

Так само незвичайно цінні, бо вивінувані широким знанням, великою ерудицією та глибоким підходом були сотні відчитів і викладів М. Ганкевича. До відчитів мав Ганкевич спеціальний дар: навіть найбільше трудні й замотані питання вмів популярно вияснити, хоча рівночасно так глибоко трактував справу, що й інтелігентний слухач з цікавістю слідив за ходом думок прелгента.

Особисто-товарисько був Микола Ганкевич рідко симпатичною людиною. Все усміхнений, усе з дотепом на устах. Бували нераз його дотепи й колючими, але як уколений глянув в ясні, сині очі Миколи, що з них світила безконечна доброта, сам тішився тим дотепом...

З Миколою Ганкевичем відійшла від нас велика людина, велика умом, велика душею, велика ідеями, велика працею та саможертвою й лишила по собі незатерті сліди, за якими йшли й будуть іти радо тисячі тих, що змагають до кращої будучности людства, що в цю кращу будучність глибоко й непохитно вірять!

1932. 20. 6670.

6670

35 SNT 1932

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001010735778